

Poslovno udruženje asocijacije lokalnih i nezavisnih medija „Lokal pres”

Istraživanje o pritiscima na lokalne medije

Period januar – decembar 2019.

Objavlivanje ovog istraživanja pomogla je Misija OEBS-a u Srbiji. Stavovi izraženi u ovom istraživanju pripadaju isključivo autorima i ne predstavljaju zvaničan stav Misije OEBS-a u Srbiji

Sadržaj

UVOD	1
Cilj istraživanja	1
Uzorak	1
Metodologija prikupljanja podataka.....	1
Vrste prikupljenih podataka	1
OCENE O SLOBODI MEDIJA.....	2
Oblici kršenja medijskih sloboda i prava	3
Izvori pritisaka.....	4
ADMINISTRATIVNI PRITISCI.....	6
Dobijanje i plasiranje informacija	6
Konkursi za sufinansiranje medijskih sadržaja za potrebe građana – u službi pritisaka na medije	9
Finansijski pritisci	13
Ostali oblici pritiska	14
Novi oblici pritisaka	14
POVOD, UZROCI I POSLEDICE PRITISAKA NA LOKALNE MEDIJE.....	16
ZAKLJUČCI.....	17
PREPORUKE.....	18

UVOD

Cilj istraživanja

Doprineti informisanju zajednice o vrsti, oblicima i izvorima pritisaka kojima su izloženi lokalni mediji u periodu od januara 2019. do decembra 2019. godine.

Uzorak

U istraživanju je učestvovala 31 lokalna redakcija iz 22 lokalne sredine što čini uzorak veličine od 60% članica PU „Lokal pres”. Po tipu medija najzastupljeniji su predstavnici štampanih medija (13), slede predstavnici online medija (12), lokalnih radio stanica (3), televizija (2) i informativnih agencija (1).

Metodologija prikupljanja podataka

Anketa koja je sprovedena među članicama PU „Lokal pres” bazirana je na delu pitanja koja se urednicima lokalnih medija kontinuirano postavljaju još od kraja 2011. godine, u skladu sa indikatorima Saveta Evrope o medijima u demokratskom društvu.

Istraživanje koje je 2019. godine sprovedeno među članicama PU „Lokal pres” zasnovano je dakle, delom na istim pitanjima radi upoređivanja podataka, a potom su dodati novi vidovi pritisaka (u i vidu ponuđenih odgovora) koji su prepoznati u protekle tri godine od strane članica PU „Lokal pres”.

Novi vidovi evidentiranih pritisaka odnose se na sprovođenje procesa projektnog finansiranja i konkretniju identifikaciju administrativnih pritisaka. Pitanja u anketi su bila zatvorenog (50%), otvorenog tipa (7%) i poluotvorenog tipa (43%).

Dubinski intevju je sproveden telefonskim putem sa predstavnicima 10 medija. Pitanja koja su postavljena imala su za cilj, pre svega, da identifikuju oblike administrativnih pritisaka, izvore, objekte, načine, razloge i posledice sprovedenih pritisaka.

Vrste prikupljenih podataka

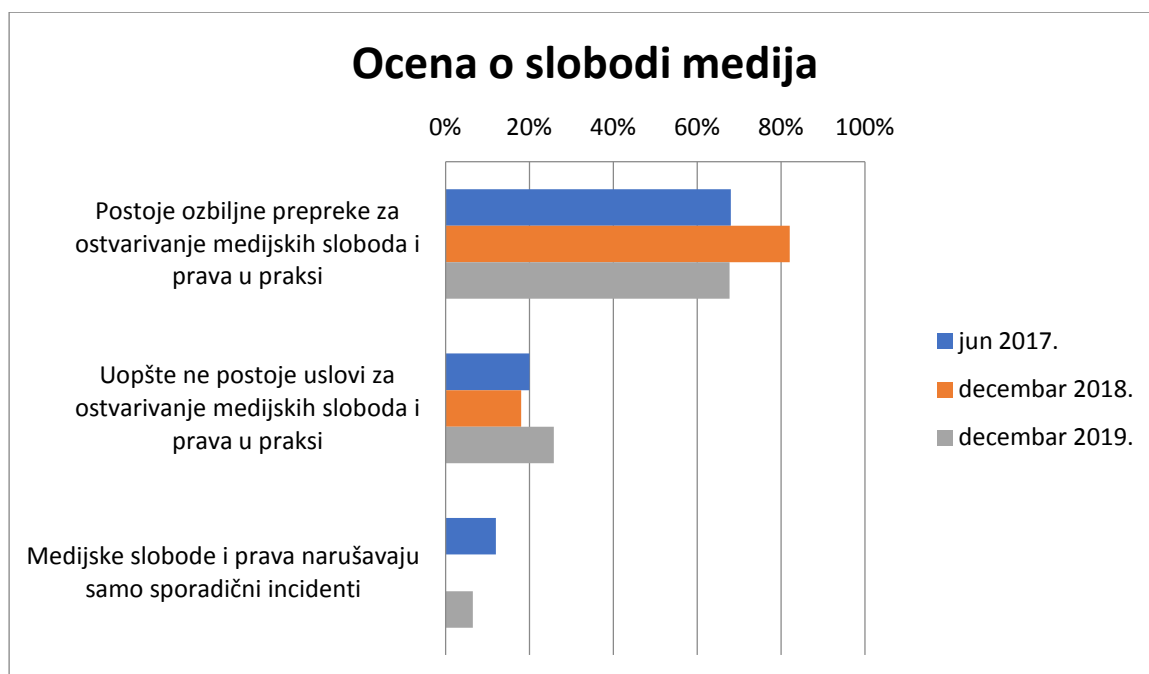
Anketa je koncipirana kroz četiri celine. Prvi set pitanja odnosi se na procenu slobode medija u Srbiji, drugi na identifikovanje administrativnih pritisaka koji su primenjivani na ispitanike, treći je fokusiran na pritiske koji se primenjuju tokom sprovođenja konkursa za sufinansiranje projekata namenjenih informisanju građana na lokalnu i poslednji sadrži opšte podatke o mediju - sedište, tip medija. Tokom dubinskog intevjua urednici medija koji su izloženi pritisku imali su priliku da opišu svoja iskustva, daju primere, analiziraju dublje izvore pritisaka u svojim okruženjima, razloge i načine na koje se pritisici ostvaruju kao i da analiziraju odnos medija i izvora pritisaka.

OCENE O SLOBODI MEDIJA

Na pitanje da li je bilo slučajeva kršenja slobode i prava Vašeg medija i/ili novinara u proteklih godinu i po dana 80,6% ispitanika odgovorilo je potvrdno

Među anketiranim urednicima i novinarima 2019. godine čak 67,7% ispitanika smatra da u praksi postoje ozbiljne prepreke za ostvarivanje medijskih sloboda i prava u Srbiji. Da uopšte ne postoje uslovi za ostvarivanje medijskih slobode i prava u praksi tvrdi čak četvrtina ispitanika - 25,8%.

Precepcija urednika i novinara o stanju slobode medija pogoršana je u odnosu na 2018. godinu. Naime, 2019. godine povećan je broj onih koji smatraju da uopšte ne postoje uslovi za ostvarivanje medijskih slobode i prava u praksi (2018. godine za ovaj odgovor se opredelilo 18% anketiranih, 2019. godine to je smatralo 25,8% anketiranih urednika i novinara).

Infografik 1: Uporedna analiza ocena ispitanika o slobodi medija

Ovaj podatak ukazuje na intenziviranje pritisaka na medije na lokalnom nivou tokom 2019. godine i lično suočavanje svih učesnika istraživanja sa određenom vrstom pritisaka.

Na skali od 1 do 10 (gde ocena 1 predstavlja apsolutno nepostojanje medijskih sloboda a ocena 10 potpuno postojanje) ispitanici su stanje medijskih sloboda u Srbiji u proseku ocenili sa 3. Ovo takođe predstavlja pad u odnosu na 2018. godinu kada je prosečna ocena bila 3,18.

U ovogodišnjoj anketi svaki treći ispitanik ocenio je stanje medijskih Sloboda ocenom 2, a svaki peti ocenom 1.

Oblici kršenja medijskih sloboda i prava

Kada su lokalni mediji u pitanju, najčešći oblici kršenja sloboda i prava tokom 2019. godine vezani su za neravnopravan tretman u odnosu na druge medije (63%) i uskraćivanje lokalnih izvora za sufinansiranje (55,6%). Ovim vidovima pritiska lokalni mediji bili su izloženi nego prethodne godine.

Potom sledi, uskraćivanje dostupnosti informacija od javnog značaja (37%), mešanje u uređivačku politiku (22%), otkazivanje reklama i otkazivanje poslovnih ugovora sa po 22%, uskraćivanje ugovorenog državnog finansiranja i administrativni pritisci po 18%.

Da bismo uočili razlike u oblicima i vidovima pritiska uporedili smo ih tokom tri perioda 2016. - jun 2017, jul 2017. - decembar 2018. godine i januar - decembar 2019. godine:

Infografik 2: Uporedna analiza oblika pritiska u istraživanjima objavljenim u junu 2017. godine, decembru 2018. godine i decembru 2019. godine

Uočeni oblici pritisaka ukazuju na činjenicu da se na medijskoj sceni sve više stvara razlika između „poželjnih” i „nepoželjnih” medija, bilo da se od strane vlasti usmeravaju informacije ili finansijska sredstva za informisanje građana.

Pored navedenih oblika tokom 2019. godine učestalo je i narušavanje radnih prava novinara (11,1%), kao i mešanje u uređivačku politiku. Naime, sa zabranom objavljivanja pojedinih informacija, nametanjem poželjnih i nepoželjnih tema tokom 2018. godine bilo je suočeno 9,09% anketiranih dok je u 2019. godine procenat porastao na 22,2. Takođe, slučajevi mešanja u kadrovsku politiku medija lane nisu identifikovani kao vrsta pritiska od strane ispitanika, dok ih je u ovogodišnjem istraživanju evidentiralo 7,4% anketiranih. Ovi odgovori dolaze od medija kod kojih je u posmatranom periodu došlo do promene vlasničke strukture. Otuda i povećan rizik od cenzure kome su izloženi urednici i novinari lokalnih medija.

Pored već ponuđenih odgovora ispitanicama je data mogućnost da sami dopišu vrstu specifičnog pritisaka kojem su bili izloženi.

Dva ispitanika iskoristila su mogućnost da dopišu odgovore navodeći sledeće pritiske „verbalni napadi lokalnih političara iz SNS-a” i „izbacivanje novinara iz kancelarije”.

Pretnje na društvenim mrežama posebno Facebooku su karakteristične za ovaj period. Novinaru jedne od lokalnih redakcija članica prećeno je putem komentara na sajtu (komentar nije objavljen) „da će uskoro biti slomen na pola”. Komentar je upućen nakon objavljivanja izveštaja sa utakmice odigrane srednom marta 2019. godine. Redakcija nije objavila komentar, ali je slučaj prijavila policiji.

U februaru 2019. portal Naše mesto oglasio se saopštenjem da ovaj medij menja urednika i uređivačku politiku. U saopštenju redakcije navedeno je sledeće: „Nažalost, u poslednje vreme trpimo veliki pritisak na našu uređivačku politiku. Pored nedvosmislenog pritiska, direktnim uvredama najgore vrste bio je izložen i naš urednik, koga su putem društvene mreže Facebook optuživali za razne neistine, a sve sa ciljem da se izvrši dodatni pritisak na naš rad.”

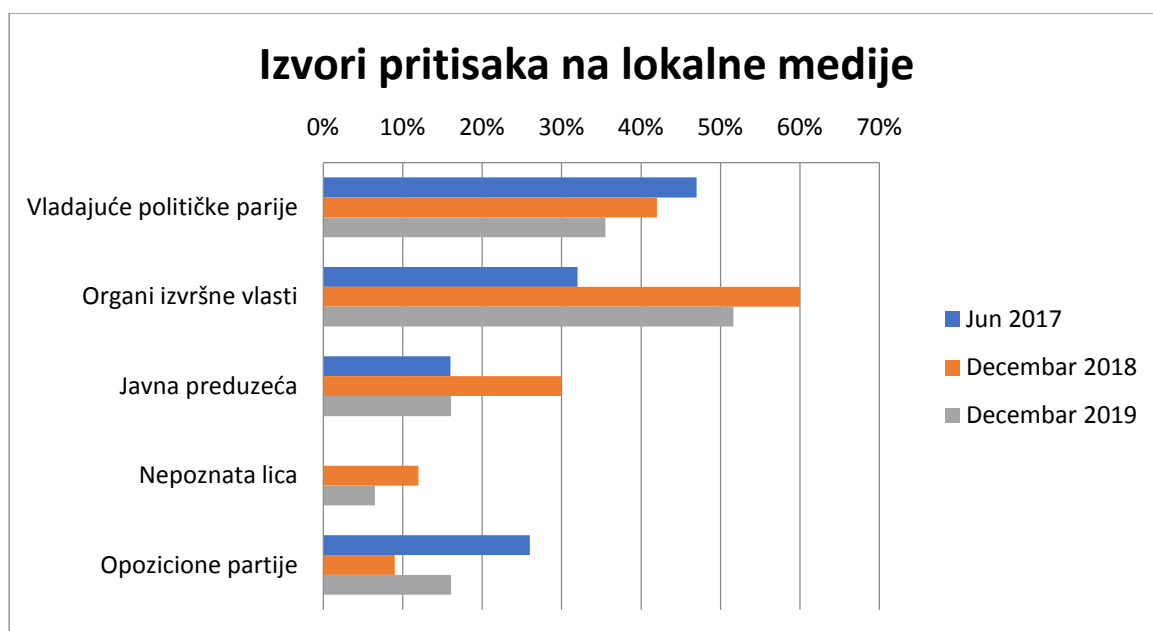
Portal „Naše Mesto” je u javnom saopštenju oglasio da „prestaje da se bavi političkim temama, neće više prenositi saopštenja političkih partija i neće pružati mogućnost političkim strankama, kako opozicionim, tako i režimskim da sprovode svoje predizborne i izborne kampanje putem našeg medija”.¹

Izvori pritisaka

Istraživanje je pokazalo da politički uticaj vlasti godinama unatrag nesporno predstavlja najveći pritisak na lokalne medije, potom slede finansijski pritisci koji se ponovo u dobroj meri vezuju za politički uticaj.

Organi izvršne vlasti, pre svega lokalni, a potom republički (Šabac, Užice) su imenovani kao neko ko vrši najveći pritisak na lokalne medije. Čak 51% anketiranih opredelilo se za ovaj odgovor. Potom, kao izvor pritisaka po učestalosti slede vladajuće političke partije (35,5%), javna preduzeća (16,1%), opozicione partije (16,1%), marketinške agencije (9,7%).

¹ <https://www.nasemesto.rs/2019/02/18/saopstenje-portal-nase-mesto-menja-urednika-i-uredjivacku-politiku/>

Infografik 3: Uporedna analiza perioda januar 2016. – jun 2017. i jul 2017. - decembar 2018. i januar – decembar 2019. godine

Približavanje izbora očigledno je doprinelo trendu rasta političkih pritiska i od strane opozicionih partija. Dok je tokom 2018. godine opozicione partije kao izvor pritiska evidentiralo 9,09% anketiranih, tokom 2019. procenat je uvećan na 16,1%.

ADMINISTRATIVNI PRITISCI

Administrativni pritisci su karakterističan vid pritisaka koji su primenjivani u različitim oblicima dugi niz godina, a posebno su se intenzivirali u poslednje tri godine. Gotovo trećina ispitanika ih je prepoznala kao pritiske koje su doživeli u posmatranom periodu. Ispitanici su imali priliku da prepoznaju više oblika pritisaka koji su primenjivani na njihov medij tokom 2019. godine.

Analizom njihovih odgovora utvrdili smo da je 55% anketiranih lokalnih medija tokom posmatranog perioda doživelo do 5 oblika pritisaka, dok je 38% anketiranih medija doživelo od 5 do 10 oblika pritisaka, dok su anketirani iz dva medija napomenuli da nije bilo pritisaka. Zanimljivo je, međutim, da su i predstavnici ta dva medija u delu koji se odnosi na projektno sufinansiranje uočavali da postoje problemi koji generalno predstavljaju pritisak na medije.

Najugroženije sredine za rad medija su prema istraživanju 2019. godine Bor, Kraljevo, Leskovac, Prijepolje, Kragujevac, Kruševac i Loznica. Međutim, sprovedeni intervjui pokazali su da su se lokalni mediji navikli na konstantne pritiske pa ih često i ne evidentiraju kao takve.

Sa druge strane, postoji i neinformisanost pojedinih malih medija šta se sve smatra pritiskom, te oni reaguju isključivo na direktne pretnje upućene njihovom mediju. Tako se, na primer, tokom intervjua čulo da nepozivanje na događaje ne smatraju pritiskom jer ima još par medija koji su diskriminirani na isti način.

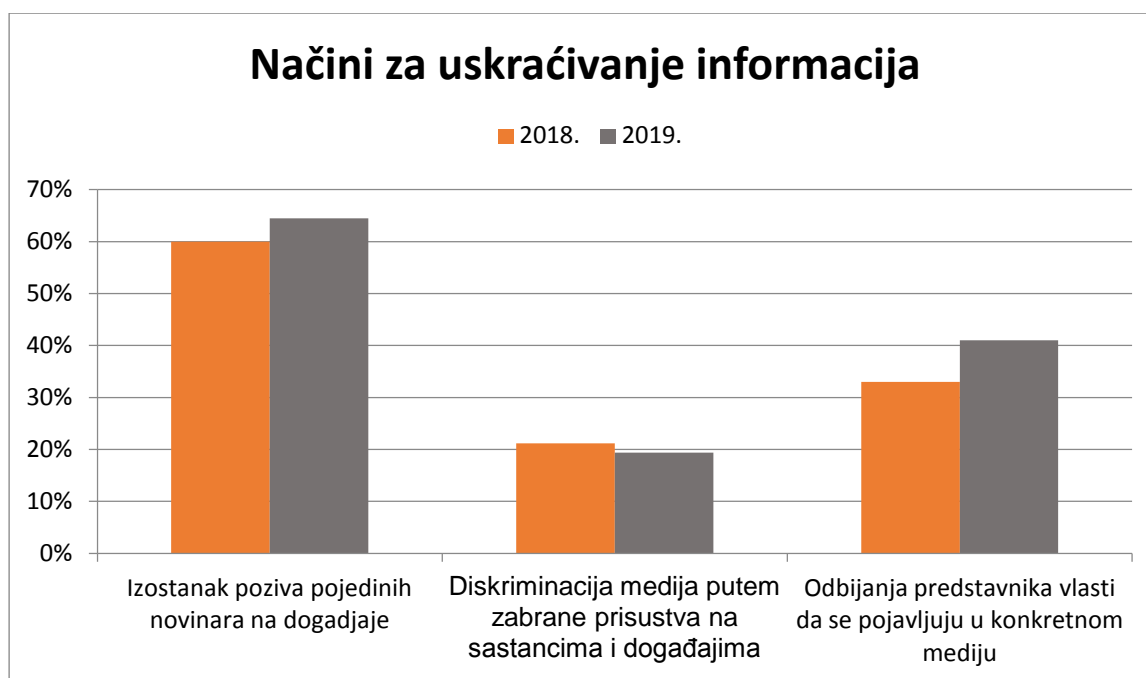
Tematski identifikovane administrativne pritiske možemo podeliti na podgrupe vezane za:

1. dobijanje i plasiranje informacija
2. projektno sufinansiranje sadržaja namenjenog informisanju građana
3. pritiske vezane za finansiranje medija
4. ostale vidove pritisaka
5. nove oblike pritisaka

Dobijanje i plasiranje informacija

Među pritiscima vezanim za dobijanje i plasiranje informacija najčešći je izostanak poziva pojedinih novinara na događaje sa kojim se suočilo čak 64,5% anketiranih. Ovaj vid pritiska na medije je u porastu u odnosu na prethodnu godinu kada ga je evidentiralo 60% redakcija.

U porastu u odnosu na prošlu godinu je i broj slučajeva odbijanja predstavnika vlasti da se pojavlju u pojedinim medijima (41% ove godine u odnosu na 33% prošle godine). Sa dugim čekanjem na tražene informacije ove godine suočavalo se 32,3% anketiranih. Sa diskriminacijom medija putem zabrane novinarima da prisustvuju određenim događajima suočilo se 19,4% anketiranih medija.

Infografik 4: Vidovi ostvarenih pritisaka u medijima u 2018. i 2019. godini u delu dostupnosti i plasiranja informacija

Diskriminaciju medija se po ugledu na vlast, sve više primenjuje i među institucijama, kompanijama i pojedincima.

Po rečima urednice kruševačkog lista „Grad” početkom godine ovaj medij „skinut” je sa liste medija koji dobijaju pozive od gradske bolnice. „Ne samo da nas više ne pozivaju na događaje koje organizuju, već ne možemo da dobijemo ni sagovornika iz ove ustanove. Zvanično obrazloženje zašto smo skinuti sa liste nismo dobili. Pored nas, još dva dopisnika nacionalnih medija je uklonjeno sa liste. Činjenica je da i mi i ta dva dopisnika smo izveštavali sa protesta, koji su u Kruševcu organizovani nakon smrti trudnice koja se lečila u ovoj ustanovi, te pretpostavljamo da je to razlog”.

Po njenim rečima ovaj list se konstantno suočava i sa odbijanjem predstavnika lokalne samouprave da odgovaraju na njihova pitanja, ili pak odugovlačenjem sa dobijanjem odgovora. „Letos smo, na primer, tražili sagovornika koji bi nam ispričao šta grad čini na suzbijanju ambrozije. Tražena nam je lista pitanja, koju smo poslali. Međutim, sagovornika nismo dobili već nam je, nakon nekoliko nedelja, stigao nekakav protokolarni odgovor koji je za tekst bio praktično neupotrebljiv”.

Redakcija portala Bor 030 sličan problem ima sa javnim preduzećima u tom gradu, kao i sa novom upravom Rudarsko topioničarskog basena Bor. „Problem imamo sa javnim preduzećima, jer osim lokalne televizije ni jedan drugi medij ne pozivaju na događaje, odnosno konferencije za novinare. Oni smatraju da je to što su pozvali lokalnu televiziju dovoljno da građani budu informisani”, kaže urednik ovog portala.

Po njegovim rečima RTB Bor takođe vrši selekciju kada je u pitanju komunikacija sa medijima. „RTB Bor ima praksu da saopštenja šalje samo odabranim medijima. Čak jednom

prilikom, kada sam zatražio da i nama pošalju već objavljeno saopštenje, rečeno mi je da ga zatražim od lokalne samouprave, pošto je njima poslato”.

Isti problem potvrdio je i vlasnik i urednik portala Media centra Bor i „Novih knjaževačkih novina”, prilikom dubinskog intervjua.

Na problem sa RTB Borom žalile su se i druge redakcije u Boru na skupu koji je PU „Lokal pres” organizovao početkom novembra u saradnji sa OSCE. Lokalne redakcije prisutne na ovom događaju požalile su se da je tih dana saopštenje RTB Bora stiglo samo Radio televiziji Bor i dopisniku N1, dok su svi ostali mediji u ovom gradu ignorisani.

Novinarke nedeljnika Timočke iz ovog grada u martu 2019. su izbačene iz kancelarije gradske pravobraniteljke Grada Bora Bose Janačković. Naime, gospođa Janačković, je u telefonskom razgovoru sa novinarkama Marijanom Milovanović i Dejanom Kecić pristala na razgovor o tužbi koja je pokrenuta po drugi put protiv borskog preduzeća „Štampa, radio i film” (ŠRIF) od strane, upravo, Javnog pravobranilaštva.

Od preduzeća osnivača Radio televizije Bor tužbom je traženo da vrati blizu devet i po miliona dinara, koje je to preduzeće dobilo iz gradskog budžeta na konkursa za javno informisanje 2015. godine, a potrošena sredstva nije opravdalo.

Tokom samog razgovora, nakon pitanja ko je povukao prvobitnu tužbu protiv ŠRIF-a, kada je shvatila da novinarke ne dolaze iz tuženog preduzeća već iz drugih medija, iako joj je to bilo prezentovano u trenutku razgovora, gospođa Janačković je pokazala svoju neprofesionalnost i odbila da saraduje.

Tom prilikom je primenjen princip diskriminacije prema medijima koji ni u kom slučaju nije primeren javnoj upravi. Nažalost događaj se nije zaustavio samo na odbijanju saradnje, već se nastavio i provokacijama... „da neće možda ona da pravda budžetska sredstva”, pretnjom da bi bilo dobro da ništa ne piše, a potom ih izbacila iz kancelarije.²

Sa selektivnim plasiranjem informacija i odugovlačenjem sa dostavljanjem traženih odgovara na pitanja uočavaju se i novinari medija u Kragujevcu. Po rečima urednika portala Pressek, gradonačelnik Kragujevca Radomir Nikolić i dalje odbija da daje intervjue bilo kome drugom osim Radio televiziji Kragujevac. „Pitanje je moguće postaviti jedino na javnim događajima kojima gradonačelnik prisustvuje”.

Sa pojedinim članovima Gradskog veća, pak, moguće je komunicirati isključivo posredstvom službe za informisanje i to po principu – redakcija mailom dostavi pitanja, odgovore dobija u pisanoj formi. Nekada takva komunikacija ide brže, a nekada se na odgovor čeka po nekoliko sedmica. „Gradska uprava grada Kragujevca najažurnija je kada je u pitanju dostavljanje informacija po osnovu zahteva za dostupnost informacija od javnog značaja. Do sada se ni u jednom slučaju nije dogodilo da dokumenta ne dobijemo u zakonskom roku”.

Sa druge strane novinari ovog portala praktično ne uspevaju da ostvare nikakvu komunikaciju sa Kliničkim centrom Kragujevac. „Direktor Kliničkog centra Kragujevac do sada nije želeo da odgovori na bilo koje naše pitanje”.

² <http://localpress.org.rs/korporativnevesti/neprimereno-ponasanje-gradskog-pravobranioca-u-boru/>

Komunikacija je, takođe, znatno otežana i kada je u pitanju rad Policijske uprave. „Pošto je za bilo kakav razgovor u ovdašnjem MUP-u neophodna saglasnost iz Beograda, odgovore čak i za najjednostavnija pitanja, poput koliko je kazni izečeno u nekoj akciji pojačane kontrole saobraćaja, čekamo po nekoliko nedelja, kad kad i više.

Takođe, opravdano sumnjamo da se i policijska sopštenja selektivno plasiraju. Na primer, više puta se tokom prethodne godine desilo da putem nacionalnih medija ujutru bude saopšteno da se u Kragujevcu nešto dogodilo, a lokalni mediji saopštenje dobiju kasno popodne”.

Selektivno plasiranje informacija nije strano ni najvišim državnim predstavnicima, pa tako predsednik Srbije Aleksandar Vučić na svečanom otvaranju fabrike „Aptiv Packard” u Leskovcu, nije imao vremena da odgovara na pitanja lokalnih novinara.

Po rečima urednice Regionalne informativne agencije Jugpres „kada su počeli da se javljaju novinari iz Leskovca, Vučić je rekao da „ima vremena samo za još par pitanja” i da „žuri, jer ima intervju na televiziji”. Do tada su pitanja uspeali da postave samo novinari „Pinka”, „Studija B” i „Televizije Pančevo”, koja je lokalna televizija udaljena par stotina kilometara od Leskovca i svoj program ne emituje na tom području”.

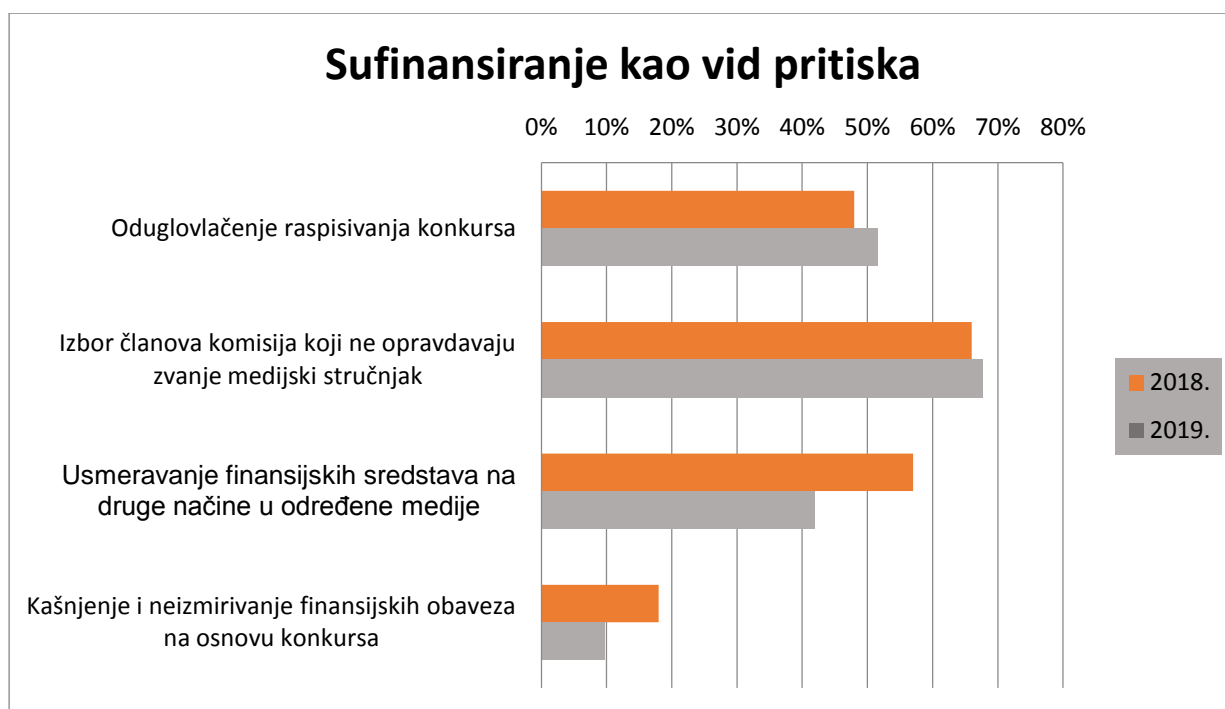
Redakcija portala GMinfo iz Gornjeg Milanovca takođe se suočava sa nedostupnošću izvora informisanja. „Lokalna samouprava ne zove na sve događaje ni nas, ni kolege iz Takovskih novina.

Recimo, nedavno su u poseti Gornjem Milanovcu bili ministar rada Zoran Đorđević, a zatim i ministar policije Nebojša Stefanović. Naši novinari ni na jedan od ova dva događaja nisu bili pozvani. Čak nam je i saopštenje stiglo tek nakon nekoliko dana. Ponekad nas, pak na događaj pozovu, ali upute poziv pola sata pre početka”.

Konkursi za sufinansiranje medijskih sadržaja za potrebe građana – u službi pritiska na medije

Kao poseban vid pritiska na lokalne medije još tokom 2016. godine prepoznata je praksa neadekvatnog sprovođenja konkursa za sufinansiranje projekata za informisanje građana, i trend rasta ovog pritiska se nastavio do danas.

Očigledno da je vremenski protok od donošenja Zakona o javnom informisanju avgusta 2014. godine do danas doprineo razvoju čitavih mehanizama za usmeravanje finansijskih sredstava u poželjene medije kroz neraspisivanje konkursa za sufinansiranje medijskih sadržaja, imenovanja nestručnih ljudi u komisije, preinačavanja predloga odluka komisija o dodeli sredstava, usmeravanja sredstava na javne nabavke i ostale vidove...

Infografik 5: Najčešći vidovi administrativnih pritisaka vezanih za sufinansiranje medijskih sadržaja u u istraživanjima 2018. i 2019. godine po oceni ispitanika – uporedna analiza

Ispitanici koji su učestvovali u istraživanju kao jedan od najčešćih vidova administrativnih pritisaka koji su primenjivani tokom 2019. godine naveli su izbor članova komisija na konkursima za sufinansiranje medijskih sadržaja od javnog interesa. Čak 67,7% navelo je ovaj vid pritiska, i u odnosu na 2018. godinu uočava se porast od nekoliko procenata.

U porastu u odnosu na prošlu godinu je i odugovlačenje sa raspisivanjem konkursa. Čak 51% anketiranih bilo je suočeno sa ovim problemom tokom 2019. godine, dok je lane ovaj problem identifikovalo 45% učesnika istraživanja.

Takođe, kao jedan od vidova pritisaka 41% anketiranih uočava i usmeravanje finansijskih sredstava na pojedine medije. Da podsetimo, istraživanje koje je PU „Lokal pres” sprovelo tokom 2018. godine pokazalo je da lokalne samouprave izdvajaju značajna finansijska sredstva za proizvodnju medijskih sadržaja koji medijima plasiraju mimo konkursa. Najčešće je u pitanju usmeravanje sredstava kroz javne nabavke za usluge informisanja i direktno ugovaranje usluga izveštavanja, što nije u skladu sa Zakonom o javnom informisanju i medijima koji predviđa da se proizvodnja medijskih sadržaja isključivo sufinansira kroz javne konkurse. U periodu (januar 2016. – maj 2018. godine) od ukupnog iznosa sredstava plasiranih u medije u 40 gradova i opština čak 42% je raspodeljeno kroz javne nabavke i direktne ugovore sa medijima.

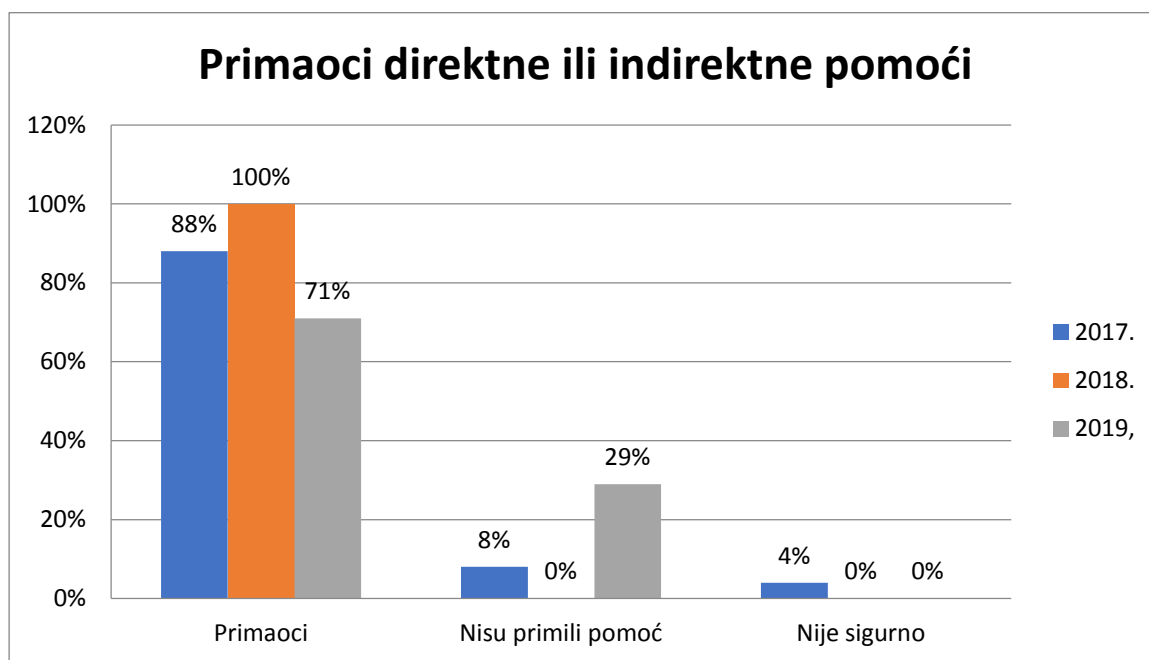
Pojedini gradovi i opštine obuhvaćeni tim istraživanjem su više novca u medije plasirali kroz javne nabavke, nego kroz projektno sufinansiranje. Tako je u posmatranom periodu Loznica

kroz javne nabavke u medije plasirala 5,5 puta više novca nego kroz konkurs, Bor 12 puta više, a Mali Zvornik tri puta više.³

Veza između obima finansijskih sredstava koja državna ministarstva ili lokalna samouprava plasiraju u neki medij (preko projektnog sufinansiranja, reklama, pomoći, posebnih ugovora, itd) i kritičkog pristupa u izveštavanju o tim ministarstvima i vlasti u datom mediju uočena je među ispitanicima i tokom ranijih istraživanja.

Da postoji direktna veza kritičkog izveštavanja i sredstava plasiranih u medije smatra 84% anketiranih. Takođe, na pitanje koje je upućeno medijima primaocima državne pomoći “da li su ih davaoci pomoći tretirali kao da im duguju neku uslugu” više od polovine ispitanika (51,6%) je odgovorilo potvrdno.

Ono što je tokom ovogodišnjeg istraživanja uočeno je da se smanjuje broj članica PU „Lokal pres” koje su korisnici državne pomoći. Tako beležimo da su svi ispitanici anketirani u 2018. godini dobijali sredstva iz budžeta lokalnih samuprava, bilo kroz konkurs, bilo kroz druge vidove (javne nabavke, oglase, direktne ugovore...). Tokom 2019. godine taj procenat je značajno opao. Naime, na pitanje „Da li je Vaš medij primio neku direktnu ili indirektnu finansijsku podršku iz budžeta lokalne samuprave tokom 2019. godine?” čak trećina je odgovorila negativno.

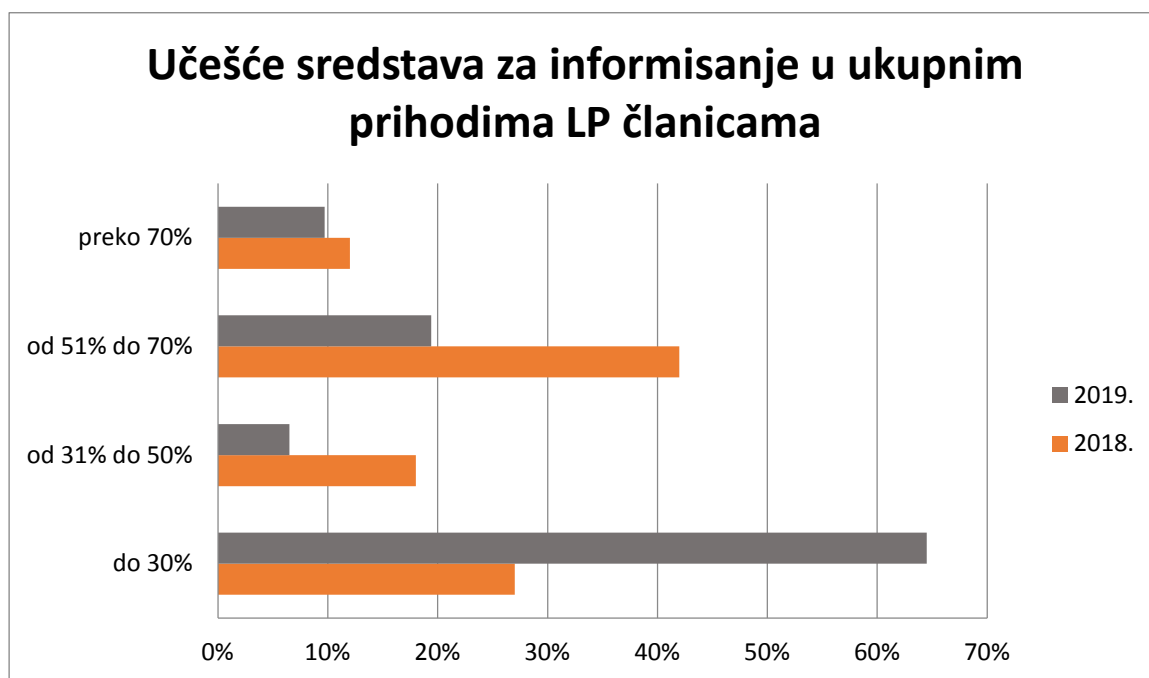

Infografik 6: Procenat medija koji su u svom poslovanju ostvarili prihode iz budžeta – uporedna analiza za tri godine

Osim toga, ne samo da je opao broj onih koji sredstva dobijaju, već su tokom 2019. godine i znatno manji iznosi dodeljeni onim medijima članicama PU Lokal presa koji su dobijali budžetski novac. Ukoliko sve sagledamo kroz strukturu prihoda članica PU „Lokal pres”, sredstva za informisanje građana (dobijena od ministarstava i lokalnih uprava kroz projektno sufinansiranje) u ukupnim prihodima ovih lokalnih medija u 2019. godini znatno

³ <http://localpress.org.rs/wp-content/uploads/2018/04/Istrazivanje-o-primeni-Zakona-o-javnom-informisanju-i-medijima-u-lokalnim-sredinama-sa-posebnim-osvrtom-na-projektno-sufinansiranje-2018.pdf>

su umanjena. Tokom 2018. godine u svega 27% medija članica PU Lokal pres učešće sredstava za informisanje građana u ukupnim prihodima činilo je do 30% ostvarenog prihoda. Najveći broj medija je imao preko 50 % sredstava za projektno finansiranje u svojim prihodima. Taj odnos u 2019. godini se drastično promenio. Čak 64 procenata ispitanika je odgovorilo da su sredstva od projektnog sufinansiranja znatno smanjena i da čine tek 30% njihovih budžeta u 2019. godini. Ovaj procentualni skok, na žalost, nije posledica rasta komercijalnih prihoda, već drastičnog smanjenja “prolaznosti” na konkursima za sufinansiranje proizvodnje medijskih sadržaja od javog interesa.

Infografik 7: Uporedna analiza sredstava za informisanje u ukupnim prihodima medija, LP članica 2018. i 2019. godine

Zanimljivo je, međutim, da su mediji praktično navikli na činjenicu da se projektno sufinansiranje medijskih sadržaja ne sprovodi na adekvatan način – te ni probleme sa konkursima ne spominju tako često kao u prethodnom period.

„Da Kragujevac ne raspisuje konkurs za sufinansiranje projekata proizvodnje medijskih sadržaja od javnog interesa, znaju već i vrapci na grani”, kaže urednik portala Pressek. „Ono sa čime smo se mi ove godine suočili je i da nam Opštinsko veće Opštine Topola uskrati dodeljena sredstva. Naime, u rešenju o raspodeli sredstava Opštinsko veće je odlučilo da preinači odluku komisije i ne dodeli nam ni dinar”.

Redakcija portal GMinfo ni ove, kao ni prethodne dve godine, nije uzela novac dodeljen na Konkursu za sufinansiranje projekata za ostvarivanje javnog interesa u oblasti javnog informisanja, koji je raspisala opština Gornji Milanovac. Redakcija milanovačkog portala bila je revoltirana činjenicom da je od ukupno osam miliona raspodeljenjih na konkursu, pet dodeljeno tek osnovanim medijima.

„Najveći deo novca, ukupno pet od osam miliona dinara, dodeljen je firmama koje su izdavači u tom momentu tek osnovanih televizija Klik i GM Plus, kao i portala Gmpress, a za koje je

javna tajna da ih protivzakonito osnovala lokalna vlast. Dva dana pre nego što je „stručna“ komisija zasedala, objavljeno je da su TV GM Plus i TV Klik počeli da emituju eksperimentalni program!? Do sada, u petogodišnjoj praksi projektnog sufinansiranja, nezabeleženo je da se novac dodeljuje mediju koji emituje eksperimentalni program. Takođe, i portal Gmpress registrovan je u APR neposredno pred raspisivanje, a nakon odluke opštinskog veća o raspisivanju konkursa”, navedeno je u saopštenju redakcije GMinfo.

Finansijski pritisci

Metod koji je već razrađen godinama unatrag je da mediji koji, po oceni vlasti na lokalnu „nisu pouzdani” vrlo brzo ostaju bez svojih lokalnih komercijalnih partnera, bez obzira na njihovu uređivačku politiku, profesionalizam i poštovanje etičkih standarda. Ovaj sistem „zatvaranja vrata nepoželjnim” široko je rasprostranjen, pa se tako od pojedinih medija može čuti da su „odustali od traženja reklama i klijenata, jer su više puta nailazili na situaciju da im potencijalni oglašivači odgovore kako ne žele da imaju probleme zbog oglašavanja u tom mediju”.

Zanimljivo je i da većina ne želi javno da iznosi podatke o kojim se oglašivačima radi uz obrazloženje da „ne žele da pave problem tim ljudima”. Pojedni čak navode da im je nuđeno da prihvate novac, kao vid pomoći opstanku medija, ali da reklamu ne objavljuju.

Sa otkazivanjem komercijalnih ugovora i reklama tokom 2019. godine suočilo se 22% anketiranih medija.

Da finansijsko iscrpljivanje medija ima za cilj promenu uređivačke politike određenog medija rečito govori primer jednog od anketiranih urednika i novinara koji je želeo da ostane anonimn. „Tokom 2019. godine dve firme, čiji su direktori bliski Srpskoj naprednoj stranci, su nam otkazale komercijale ugovore. Direktor jedne od tih firmi mi je čak pokazao poruku jednog od čelnika lokalnog odbora ove stranke u kojoj piše – probaj da se dogovoriš sa... ili otkazi ugovor. Razlog za otkazivanje ugovora bio je njihov utisak da se nedovoljno pažnje u mediju posvećuje aktivnostima stranke i izjavama funkcionera. Takođe, nam je zamereno što novinar u dva navrata nije ostao do kraja na nekom njihovom događaju”.

Nekada se komercijalni ugovori, kao što je to u slučaju Media centra Bor, otkazuju bez ikakvog obrazloženja. Srpska banka otkazala nam je godišnji ugovor nakon šest meseci, a da nas pri tom nije ni obavestila zašto.

Pojedine banke svojim internim politikama medije dovode u neravnopravan položaj u odnosu na druge komintente. Banca Intesa odbila je da plasira kredit „Sremskim novinama”, iako se radi o solventnoj medijskoj kući, uz obrazloženje da ne odobrava kredite firmama iz medijske delatnosti.

Urednica kruševačkog lista Grad navodi da ova medijska kuća konstantno ima probleme sa opštinom Brus oko isplate sredstava koja su im dodeljena na konkursu za sufinansiranje medijskih sadržaja u ovoj opštini. „Na posletku uspemo da izvučemo novac tako što opštini ispostavimo fakuturu koju registrujemo u Centralnom registru faktura”.

Ostali oblici pritiska

U ostale oblike pritiska ubrajamo sve one koje nemaju direktne veze sa finansijama ali se svakako mogu ubrojati u administrativne pritiske. Prethodnih godina u „neklasifikovane” pritiske ubrajani su aktuelni sudski procesi, potom pretnje tužbama, pritisak na uređivačku politiku da se komercijalni sadržaj plasira kao uređivački...

Među anketiranim medijima 29% je navelo da je tokom 2019. godine dobijalo različite vidove „dobronamernih saveta” koji su se odnosili na uređivačku politiku. Tako je uredniku jedne od anketiranih redakcija čelnik lokalne samouprave „skrenuo pažnju” da „ne bi trebalo prepustiti toliko prostora aktivnostima opozicije”. Po rečima urednika, ovaj savet iznesen je kroz šalu, te zbog toga nisu želeli da reaguju i slučaj prijave udruženjima, ali će ukoliko se nešto slično bude ponovilo to svakako učiniti.

Istraživanje sprovedeno tokom 2019. godine pokazalo je da „kreativnost” u smišljanju i realizaciji pritisaka raste, ali da pored toga rastu i unutrašnji pritisaci u samim medijima, najčešće od strane vlasnika i direktora ka urednicima i novinarima.

Da je u njihovom mediju bilo narušavanja radnih prava novinara ove godine je potvrdilo 11,1% anketiranih. Lane je to identifikovano u tek 6,06% medija čiji su urednici i novinari učestvovali u istraživanju. Jedna od anketiranih novinarki napustila je ove godine redakciju zbog pritisaka od strane vlasnika i mešanja u uređivačku politiku.

Promena uredničke orijentacije zabeležena u 7,4 odsto anketiranih redakcija.

Tokom 2019. godine protiv članica PU „Lokal pres” vođeno je 14 sudskih procesa. Advokati Lokal presa zastupaju 7 članica, 21 novinara i jednog kolumnistu.

Novi oblici pritisaka

Medijska i novinarska udruženja su u ovoj godini evidentirala kao vid pritiska na jednu od članica PU „Lokal pres” i nedaekvatno vođenje sudskog postupka. Naime, i Osnovno i Više javno tužilaštvo u Nišu odbacila su prijavu protiv lica koje je putem Fejsbuka pretilo novinarima informativnog portala Južne vesti.

Pre godinu dana, Radoslav Milovanović iz Ražnja je na Fejsbuku Južnih vesti napisao komentar: „JUŽNE VESTI su anti srpske, placenicke profasisticke i Bugarske. PO SRBIJI PLJUJU A STO JACE VREDJAJU I VLADU TO SVE VISE NOVCA DOBIJAJU OD ZAPADA I SOROSA, ... PAZITESE KAD PRELAZITE ULICU ha ha ha, (mozda ne prepoznajete boje na semfor) tras, tras, bum bum, tras...”. Nakon što su novinari prijavili pretnju, policija je brzo locirala autora, zaplenila mu računar i protiv njega podnela krivičnu prijavu.

Milovanović je na saslušanju priznao da je napisao citirani komentar na Fejsbuku, ali je zamenica javnog tužioca niškog Osnovnog tužilaštva Milica Jovović u rešenju o odbacivanju krivične prijave navela je da Milovanović „žali zbog toga”. Upućene reči ne sadrže konkretnu i kvalifikovanu pretnju upućenu nekom individualno određenom licu, te da je i sam

Milovanović naveo da je komentar ostavio kako bi izrazio svoj stav, a ne kako bi nekome pretio, smatram da nema dokaza osnove sumnje da je Radoslav Milovanović učinio krivično delo ugrožavanje sigurnosti niti bilo koje drugo krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti - piše u rešenju zamenice niškog javnog tužioca.

Južne vesti su podnele prigovor Višem javnom tužilaštvu u Nišu koje je odbacilo prigovor ponavljajući stav da Milanović nije pretio, već je „izrazio kritički stav”.

Verbalni napadi lokalnih političara koji pripadaju Srpskog naprednoj stranci na list Podrinske iz Šapca evidentirani prethodne godine, a nastavljeni su i ove. Po rečima urednika lista najčešće se „te prozivke plasiraju preko jedne od lokalnih televizija, kao i na društvenim mrežama”. Medijska i novinarska udruženja reagovala su kada je u avgustu 2019. Vojislav Mijić, predsednik Plivačkog kluba „Šabački delfini” je, pak, u svom neprimerenom obraćanju medijima i novinarima zapretio da će nedeljnik Podrinske biti ugašen i oročio datum za tako nešto – april sledeće (2020.) godine.⁴

I ranije se lokalnim medijima događalo da se u njihovoj sredini osnivaju konkurentski mediji radi plasiranja budžetskih sredstava i da se među građanima napravi zabuna u pogledu izvora informisanja. U Gornjem Milanovcu je, naime, osnovana u martu 2019. lokalna televizija, a firma osnivač iskoristila je ime već postojećeg online medija GMinfo za naziv svog preduzeća.⁵

⁴ <http://localpress.org.rs/korporativnevesti/pu-lokal-pres-nepostovanje-lokalnih-medija-i-gradana-u-sapcu/>

⁵ <https://www.cenzolovka.rs/etika/portal-gminfo-nase-ime-je-ukradeno-i-zloupotrebjeno-nismo-ni-u-kakvoj-vezi-sa-novom-lokalnom-televizijom/>

POVOD, UZROCI I POSLEDICE PRITISAKA NA LOKALNE MEDIJE

Intervjuisani urednici članica PU „Lokal pres” slažu se u jednom – cilj svih oblika primenjivanih pritisaka je ostvarivanje uticaja na uređivačku politiku medija. Osnovne poluge su ograničavanje prava na pristup informacijama i uskraćivanje sredstava za informisanje građana.

Kao uzrok odugovlačenja sa odgovorima na postavljena pitanja i selektovanog plasiranja informacija anketirani urednici i novinari smatraju pokušaj rušenja kredibiliteta medija. Naime, uskraćivanjem odgovora vlast ih primorava na jednostrano izveštavanje ili nepravovremeno informisanje i time pokušava da ih pred javnošću prikaže nekredibilnim. Odbijanjem davanja odgovora na postavljena pitanja i nedostavljanje traženih informacija od javnog značaja takođe se, po mišljenju anketiranih urednika i novinara, ugrožava mogućnost za bilo kakav istraživački rad medija na lokalnu.

Pored namere da se ostvari uticaj na uređivačku politiku, uzrok, pre svega kada je u pitanju dostavljanje informacija po osnovu Zakona o dostupnosti informacija od javnog značaja, vide i u neznanju kadrova uposlenih u lokalnim upravama koji tumače određene zakonske odredbe na sebi razumljiv način, potom njihova zatvorenost za bilo kakvo proširivanje znanja i primenu nove prakse.

Posledice se odnose pre svega na nivo profesionalnog kvaliteta informisanja. Građani su ti koji ne mogu da dobiju pravovremenu informaciju, novinari su u dodatnom stresu i pod pritiskom jer do informacije ne mogu da dođu. Sve ovo utiče na smanjenu motivisanost lokalnih novinara u lokalnim medijima i na povećanje cenzure i autocenzure.

Pored toga, sagledavaju se posledice finansijskog slabljenja lokalnih medija koji kritički izveštavaju, posebno kroz smanjenje novca za projektno sufinansiranje, te otkazivanje komercijalnih ugovora i reklama od strane oglašivača.

ZAKLJUČCI

- Politički pritisak nesporno i dalje predstavlja najveći pritisak na lokalne medije tokom 2019. godine i iskazuje se dominantno u dva oblika. Prvi je uskraćivanje informacija, drugi je uskraćivanje finansijskih budžetskih sredstava. Ovi pritisci su dugogodšnji i kako se pokazalo tokom istraživanja 2019. imaju trend kontinuiranog rasta.
- „Kontrola” informisanosti na lokalnu kroz plasiranje informacija samo odabranim medijima predstavlja rizik po kvalitetno informisanje građana u lokalnim sredinama. Naime, neblagovremena dostupnost sagovornika, neravnopravan tretman pri dobijanju informacija, nepozivanje na događaje, sprečavanje novinara da im prisustvuju pretili da uruši kredibilitet lokalnih medija.
- Diskriminaciju pojedinih medija, odbijanje i selektivnost prilikom distribucije informacija od javnog značaja sve češće primenjuju i ostale institucije i ustanove, ali i kompanije kao model prihvatljivog ponašanja prema medijima na lokalnu što predstavlja veliku opasnost po demokratski proces u malim lokalnim zajednicama.
- Upozoravajuća je činjenica da su lokalne uprave i javna preduzeća postala preovlađujući izvor pritisaka na lokalne medije za razliku od pre par godina kada nisu bili u toj meri dominantni. Ukoliko imamo u vidu da su oni i značajni izvor informacija od javnog značaja za građane na lokalnu problem postaje daleko složeniji i pretili da se direktno odrazi na kvalitet informisanja građana sa jedne i na opstanak medija na lokalnu sa druge strane.
- Politički pritisci rastu srazmerno približavanju izbora bilo da potiču od vlasti ili opozicije.
- Lokalni mediji koji egzistiraju već duži period uz konstantne vrste pritisaka, naviknuti na njih nedovoljno ih prepoznaju i evidentiraju. Samo u najtežim slučajevima traže pomoć i solidarnost od drugih medija i udruženja.
- Pored dugogodišnje autocenzure, tokom 2019. godine evidentno ponovo jača i cenzura u lokalnim medijima.
- Visoka zavisnost lokalnih medija od budžetskih sredstava tokom 2019. godine poprima visok stepen rizika za LP članice jer su njihovi prihodi iz sredstava državne pomoći smanjeni za trećinu. Razlog smanjenja leži u političkim pritiscima koji se ispoljavaju kroz izbor članova komisija za dodelu sredstava za informisanje kako na lokalnom tako i na na republičkom nivou.
- Izbor članova komisija koji ne opravdavaju zvanje medijski stručnjak, uz to i stvaranje paradržavih udruženja koja ovakve „medijske stručnjake” okupljaju, je jedan od najvećih prepoznatih problema projektnog sufinansiranja u 2019. koje lokalni mediji doživljavaju kao pritisak. Ova interna „slabost” novinarske profesije ukazuje na nedostatak poštovanja i urušavanje profesionalnih standarda i normi od strane samih novinara i ostalih medijskih uposlenika.

PREPORUKE

- 1) Izmenama i dopunama Zakona o javnom informisanju i medijima obezbediti obavezu raspisivanja konkursa za sufinansiranje sadržaja namenjenih informisanju građana i sankcije za njeno nepoštovanje.
- 2) Ministarstvo kulture i informisanja, kao resorno ministarstvo, kroz jasno definisan pravilnik o raspodeli sredstava za sufinansiranje projekata trebalo bi da preciznije obuhvati i definiše određena pitanja koja su vezana za sprovođenje projektnog sufinansiranja.
- 3) Neophodno je jačanje veza i umrežavanja medijskih i novinarskih udruženja radi stvaranja neformalnih platformi koje bi zagovarale zajedničke interese pred državnim organima sa jasno definisanim interesima.
- 4) Kroz programske aktivnosti udruženja potrebno je nastaviti sa pružanjem kvalitetne pravne pomoći za potrebe, pre svega, lokalnih medija i novinara što će doprineti većoj sigurnosti i motivisanosti za kvalitetnije obavljanje poslova.
- 5) Neophodno je ustanoviti permanentno ohrabrivanje LP članstva da angažovano prepoznaje i prijavljuje sve vrste pritisaka.
- 6) Uspostaviti sistem aktivnog i angažovanog delovanja udruženja na sve vrste iskazanih pritisaka prema lokalnim medijima, kroz obraćanje kako široj javnosti, tako i direktno lokalnim organima i izvorima pritiska kroz saopštenja, reagovanja, zahteve za preispitivanjem stavova, pozive na razgovore i debate.
- 7) Neophodno je kontinuirano praćenje svih vrsta i oblika pritisaka na lokalne medije, od strane udruženja, stvaranje baze evidentiranih pritisaka i obezbedjenje njihove veće vidljivosti pred lokalnim i međunarodnim organizacijama radi podizanja informisanosti o ovom problemu.
- 8) Sprovođenjem stalnu edukaciju novinara i urednika lokalnih medija na temu bezbednosti novinara, profesionalnih standarda, dostupnosti informacija od javnog značaja, osnažiti novinare da pritiske prepoznaju i prijavljuju.
- 9) Udruženja bi trebalo da se permanentno zalažu za formiranje liste stručnih i profesionalnih evaluatora koja će se koristiti kao baza za delegiranje predstavnika u komisijama za raspodelu sredstava na lokalnu. U isto vreme moraju prihvatiti obavezu da putem kontinuiranih edukacija osnažuju kandidate za medijske stručnjake.
- 10) Izdvojiti posebna sredstva od strane Ministarstva kulture i informisanja za kontinuiranu obuku evaluatora projekata članova komisija.
- 11) Posebno je važno kontinuirano sprovođenje monitoringa lokalnih uprava po osnovu raspisivanja konkursa za sufinansiranje medijskog sadržaja namenjenog informisanju građana za implementaciju Zakona o javnom informisanju i medijima.